

A háborúk sújtotta Magyar Apostoli Királyság mint a munkácsi püspök tevékenységének színtere 1689 és 1706 között

ZACHAR József

A jelen előadás címében megadott időtartam a De Camillis János József püspöki kinevezésének és halálának esztendejét tükrözi. Ugyanakkor ezek az évszámok két, egymástól alapvetően eltérő béketárgyalásra is utalnak. A jelzett két esztendő ugyanis két, egymást követő nagy háború közbülső szakaszát is jelenti. E háborúk pedig nemcsak a magyar nép sorsát befolyásolták mélyrehatóan, hanem egyúttal alapvetően meghatározták az egyházvezető ténykedésének lehetőségeit is. Annak érdekében, hogy megértsük az akkori állapotokat, elkerülhetetlenül szükséges, hogy az eseményeket széleskörű beágyazottságban vázoljuk fel. Csakis a háborúk sújtotta Magyarország politikai erőviszonyainak változásaiban aktuálisan mutatózó helyzet segít annak megértésében, milyen sorsot élt meg a munkácsi unitus püspökség. Abban az országban, amelyben eredetileg a katolikus egyház élén is az apostoli király és a prímás-érsek, utóbbi egyúttal esztergomi metropolita, állt,¹ a felségterület háromfelé szakítását követően az állandóan ismétlődő háborúk következtében a hatalomgyakorlás lehetséges hatásköre is állandó változásban volt.² Ezt a sajátos helyzetet még tovább súlyosbította, hogy ezek a háborúk mindenkor mindenképp előtt három idegen nagyhatalom: a Német Nemzet Szent Római Birodalma, Franciaország és Navarra Királysága és az Oszmán Birodalom aktuális törekvései következményei voltak.³ Ezáltal szükségessé válik, hogy vizsgálódásun-

¹ Jelen, eredetileg német nyelvű összefoglalás elsődlegesen az érdeklődő külföldiek számára készült. Hivatkozásainkban ezért egyrészt eltekintettünk a feltárt források részletezésétől, amelyekre a hivatkozott saját művek épülnek, másrészt igyekeztünk a mérvadónak tekintett idegen nyelvű magyar művekre hivatkozni, amikor nem saját forrásfeltárással épít a mondanivalónk. Itt mindenképp előtt: BOGYAY, THOMAS VON, *Stephanus rex. Versuch einer Biographie*, Wien–München 1975; BAKAY KORNÉL, *A magyar államalapítás*, Budapest 1978; GYÖRFFY GYÖRGY, *István király és műve*, Budapest 1977; vö. ZACHAR JÓZSEF, „Egy ezredévi szenvedés.” *Fejezetek a magyarság hadi történetéből*, Budapest 2003, 41. skk. o.

² BAK M. JÁNOS – KIRÁLY K. BÉLA (red.), *From Hunyadi to Rákóczi: War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, New York 1982; KIRÁLY K. BÉLA – VESZPRÉMY LÁSZLÓ (red.), *A Millennium of Hungarian Military History*, New York 2002

³ LUTZ, H. – SCHUBERT, F. H. – WEBER, R., *Frankreich und das Reich im 16. und 17. Jahrhundert*, Göttingen 1968; COOK, M. A. (red.), *A History of the Ottoman Empire to 1730*, Cambridge, 1976; IMMICH, M., *Geschichte des europäischen Staatensystems von 1660 bis 1789*, München–Berlin 1905; vö. ZACHAR JÓZSEF, ‘Magyar történelem a békekötések tükrében a végleges honfoglalástól napjainkig (896–1996)’, in ZÜRICHI MAGYAR TÖRTÉNELMI EGYESÜLET (kiad.), CSIHÁK GYÖRGY (szerk.), *Magyar*

kat kiterjesszük azokra az általános európai fejleményekre, amelyek Magyarország történetében tükröződtek vissza.

Ez már évszázadokkal korábban is így volt, ezért a magyarországi népesség életében játszott legfontosabb sorsfordító változásokat ezúttal a jobb megérthetőség kedvéért legalább is 1490-től, I. (Hunyadi) Mátyás, az utolsó nemzeti király elhunytától kell megemlítenünk.⁴ Az egyházi és világi országnagyok hamar felismerték tévedésüket, amellyel Wladislaw lengyel királyfi személyében egy idegen uralkodóház sarját választották és koronázták királyukká, ezért az országgyűlés határozatba foglalta, hogy a jövőben nem hív meg idegent a magyar trónra. Ezzel párhuzamosan azonban sor került a Habsburg- és a Jagelló-dinasztia közötti házasságkötésre, amely szerint Anna magyar királyleány Ferdinánd főhercegnek nyújtotta kezét, míg Lajos magyar trónörökös pedig Mária főhercegnő kezét nyerte el. E rokonságfűzés ahhoz vezetett, hogy a tízesztendősen a magyar trónt megörökölt II. Lajos két gyámja hitvesének nagyatya, I. Miksa német–római császár és atyai nagyatya, I. Zsigmond, Lengyelország királya és Litvánia nagyfejdelme lett.⁵

Ettől az időtől kezdve vált elkerülhetetlenné, hogy Magyarországot bevonják a nagyhatalmak viszálykodásaiba. Ennek első szakasza már 1519-ben megkezdődött, amikor I. Ferenc, Franciaország és Navarra királya indult és kudarcot szenvedett a császárválasztó birodalmi gyűlésen V. Károlylyal, Spanyolország királyával szemben. Hamarosan kirobbant a Valois- és a Habsburg-dinasztia közötti háború Itáliában, ezért ettől kezdve a magyar királyi udvar bevételeinek is a Habsburg háborús célok elérését kellett szolgálnia. Ennek következtében érthető (de nem megbocsátható) módon elhanyagolták az uralkodó körüli idegen hatalomgyakorlók azokat a védelmi intézkedéseket, amelyek szükségesek voltak az akkor már egy évszázada mind erősebbé vált és mind nagyobb veszélyt jelentő Oszmán Birodalom terjeszkedésével szemben.⁶ Ezt a helyzetet azonnal felismerte a Fényes Porta, és miután az Oszmán Birodalom és a Magyar Királyság közt addigra már sorozatosan egymásra következő békekötések megújítása, amelyet az újonnan trónra lépett I. Szulejmán szultán is felajánlott, ezúttal elmaradt, 1521-ben bekövetkezett a magyar végvidék erősségei elleni támadás.⁷ Ez a korábbiaknál is nagyobb veszélyt rejtett magában a *hitetlenek császára* és a *legkeresztényibb király* közötti, kölcsönösen hatalmi érdekekre építő, megszilárdult szívélyes kapcsolat miatt. 1525-ben

történelem. Tízezer év – ezer oldalról, Budapest–Zürich 2002, 521–567.

⁴ KUBINYI ANDRÁS, *Matthias Corvinus. Die Regierung eines Königreichs in Ostmitteleuropa, 1458–1490*, Herne 1979; FRANKÓI VILMOS, *Hunyadi Mátyás király élete*, Budapest 1890; KISFALUDY KATALIN, *Matthias rex*, Budapest 1983; TEKE ZSUSZANNA, *Mátyás, a győzhetetlen király*, Budapest 1990.

⁵ BAK, J. M., *Königtum und Stände in Ungarn im 14–16. Jahrhundert*, Wiesbaden 1973; FRANKÓI VILMOS, *A Hunyadiak és a Jagellók kora, 1440–1526*, Budapest 1896; SZABÓ DEZSŐ, *Küzdelmeink a nemzeti királyságért, 1505–1520*, Budapest 1917; KULCSÁR PÉTER, *A Jagelló-kor*, Budapest 1981; KOSÁRY DOMOKOS, *A magyar külpolitika Mohács előtt*, Budapest 1977.

⁶ CORVISIER, ANDRÉ, *Armies and Societies in Europe, 1494–1789*, London–Bloomington, 1979; SZAKÁLY FERENC, *A kenyérmezei csata és a török–magyar állóháború a batárok mentén (1465–1520)*, Budapest 1979.

⁷ FERDINANDY MIHÁLY, *Magyarország romlása (1490–1526)*, Roma 1979; PAJEWSKI, JANUSZ, *Stosunki polsko–węgierskie i niebezpieczeństwo tureckie w latach 1516–1526*, Warszawa 1930.

ugyanis Pavia mellett a császár döntő győzelmet aratott a franciák királya fölött, akit foglyul ejtve, egyenesen Madridba vitt magával. Onnan I. Ferenc titkos üzenettel fordult I. Szulejmánhoz, amelyben egyértelműen fegyveres segítséget kért a Habsburgok ellen.⁸

Az Oszmán Birodalom következő esztendei háborúja a Habsburgoknak nem a spanyol ága elleni felségterülete ellen irányult, hanem a sokkal közelebb elérhetőnek vélt osztrák ágbeli felségterületek ellen. Ennek előzetes feltételezését jelentette, hogy Ferdinánd főherceg a fentebb említett kettős házasságkötés jegyében, mint a szomszédos belső-ausztriai tartományok ura, azok adójának terhére, átvállalta a magyarországi rendektől a Tengeremelléki Kroácia és Felső-Szlavónia védelmi előkészületeit és védelmét. II. Lajos, az ifjú magyarországi király még csak nem is sejtette, mi történik valójában Európában, csak azt tudta, hogy nem képes elegendő erőt kiállítani az Oszmán-hatalommal szemben. Így került sor 1526-ban a mohácsi csatára, a király máig nem tisztázott halálára,⁹ a kettős királyválasztásra, egyrészt I. (Szapolyai) János francia- és Oszmán-szövetséget maga után vonó, másrészt a császári családbeli I. (Habsburg) Ferdinánd magyarországi uralmára,¹⁰ kettőjük idegen hatalmak bevonásával vívott ismétlődő polgárháborújára,¹¹ végül a két magyarországi király megállapodására,¹² majd azután 1541-ben Közép-Magyarországnak az Oszmán-haderő általi közvetlen megszállására és ezáltal a középkori Apostoli Magyar Királyság kikényszerített három részre szakítottóságára.¹³

Ilyen részletesen kellett ábrázolnunk a kezdetet, hogy érthetővé tegyük a magyarországi történelem további fő vonásait. Az itt már nem oly részletesen említendő háborús eseményeket háromfelé oszthatjuk. Magyar szempontból első helyen állnak azok a kísérletek, amelyekkel a nyugat- és kelet-magyarországi, különálló felségterületek egyesítését kívánta elérni a két magyarországi király, de amelyeket haderejükkel mindenkor megakadályozták a Közép-Magyarországot biztosan uralmuk alatt tartó Oszmán-uralkodók (1537, 1541, 1552, 1566, 1596, 1604, 1613, 1658, 1661).¹⁴ További háborúk a Valois-, majd Bourbon-házból származó franciaországi királyoknak a Habsburg-házbeli német-római császárok elle-

⁸ KUNT, MITIN – WOODHEAD, CHRISTINE (red.), *Süleyman, the Magnificent and his Age*, London 1965; SCHAEIDLINGER, ANTON C., *Die Kämpfe des ersten und zweiten ungarischen Feldzuges Suleymans I.*, Wien 1978.

⁹ PERJÉS GÉZA, *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary: Mohács, 1521, Buda, 1541*, New York 1989; UŐ., *Mohács*, Budapest 1979; SZAKÁLY FERENC, *A mohácsi csata*, Budapest 1977; RÜZSÁS LAJOS – SZAKÁLY FERENC (szerk.), *Mohács. Tanulmányok a mohácsi csata 450. évfordulójára alkalmából*, Budapest 1986.

¹⁰ JÁSZAY PÁL, *A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után*, Pest 1846; HORVÁTH MIHÁLY, 'Adalékok János király külviszonyainak történetéhez', in: UŐ., *Kiseb történeti munkái*, Pest 1868.

¹¹ BARTA GÁBOR, *La route qui mene a Istanbul 1526–1528*, Budapest 1994.

¹² KÁROLYI ÁRPÁD, *Adalékok a nagyváradi béke és az 1536–1538. évek történetéhez*, Budapest 1891.

¹³ SALAMON FERENC, *Magyarország a török hódítás korában*, Pest 1864; FODOR PÁL, *Magyarország és a török hódítás*, Budapest 1991; HEGYI KLÁRA, *Török berendezkedés Magyarországon*, Budapest 1995; BARTA GÁBOR, *Az erdélyi fejedelemség születése*, Budapest 1979.

¹⁴ SZÁNTÓ IMRE, *A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon, 1541–1593*, Budapest 1980; TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ, *A mezőkeresztesi csata és a tízenöt éves háború*, Szeged 2000.

nében az európai nagyhatalmi állásért vívott állandó harcából fakadtak. Amikor ugyanis a Habsburgok biztosan érvényesíteni tudták fölényüket, a Valois-, majd Bourbon-királyok kiútként mindenkor háborúra ösztönözték az Oszmán-hatalmat az osztrák Habsburgok ellen, akik 1558 óta magyar királyi trónjukon túl a császári méltósággal is rendelkeztek (1526, 1529, 1532, 1543, 1556., 1593, 1600, 1663, 1683).¹⁵ Végül a Francia Királyság fenti Habsburg-ellenes politikájából következően, uralkodói minden olyan magyarországi mozgolódást, megmozdulást, lázadást, felkelést, szabadságharcot, háborút támogattak, amely a Habsburg-uralom ellen irányult (1528, 1571, 1638, 1644, 1674, 1677, 1681). A királyi Magyarország lakói ugyanis a dinasztia érdekei által meghatározott, a nagyhatalmi állás érvényesítésére irányuló császári politikát, amely Magyarország joghatályos alkotmányos különállóságát figyelmen kívül hagyta vagy megsértette, királyuk részéről megnyilvánuló önkényuralomként fogták fel.¹⁶

A fenti körülmények a ma napirenden lévő időszakban egy időben és a korábbiaknál erőteljesebben érvényesültek. 1678 óta Északkelet-Magyarországon mind inkább teret nyert az a szabadságharc, amelynek élén immár gróf Thököly Imre állt. Ezt kezdettől Lengyelországon át támogatásában részesítette a francia király, mivel Európa nyugati felében ismét, ezúttal Németalföld birtoklásáért háborút viselt a német–római császár ellen. Az e háborúban 1679-ben megkötött békével azután elmaradt XIV. Lajos közvetlen támogatása, ezt azonban átvállalta a szultán. Hamarosan Oszmán birodalmi, vazallus moldvai és havasalföldi, továbbá erdélyi és hódoltsági (a török forrásokban: alsó-magyarországi) csapatok harcoltak a fellelő magyarok kötelékei mellett. A Habsburg-hadak elleni további győzelmeket követően 1682-ben az egykor egységes Magyar Királyság immár négyfelé szakadt, miután I. Lipót északkeleti királyi felségterületén Thököly Imre Kassa székhelyű

¹⁵ HUMMELBERGER, WALTER, *Wiens erste Belagerung durch die Türken 1529*, Wien 1976; GERHARTL, GERTRUD, *Die Niederlage der Türken am Steinfeld 1532*, Wien, 1974; PEBALL, KURT, *Die Schlacht bei St. Gotthard 1664*, Wien 1964; REDLICH, OSKAR, *Österreichs Grossmachtstellung in der Zeit Kaiser Leopolds I.*, Gotha 1921; WAGNER, G., *Das Türkenjahr 1664*, Eisenstadt 1964; PERJÉS GÉZA, *Zrínyi Miklós és kora*, Budapest 1965.

¹⁶ HUDITA, I., *Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVIIe siècle (1635–1683)*, Paris 1927; UÓ., *Répertoire des documents les négociations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVIIe siècle (1635–1683)*, Paris 1926; BÉRENGER, JEAN, *Les „Gravamina”. Remonstrances des dietes de Hongrie de 1655 a 1681*, Paris 1973; UÓ., 'Ludwig XIV. und Frankreichs Streben nach der Vormachtsstellung in Europa', in WEISSENBERGER, R. (kiad.), *Die Türken vor Wien. Europa und die Entscheidung an der Donau*, 1683, Salzburg–Wien 1982; UÓ., 'Francia–magyar kapcsolatok a Wesselényi-összeesküvés idején (1664–1668)', in *Történelmi Szemle*, 1967; UÓ.: 'A francia politika és a kurucok, 1676–1681', in *Századok*, 1976; LILEK, R. E., *Kritische Darstellung der ungarischen–kroatischen Verschwörung und Rebellion (1663–1671)*, Celje 1928; WAGNER, G., 'Der Wiener Hof, Ludwig XIV. und die Anfänge der Magnatenverschwörung', in *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, vol. 16., Wien 1963; THEUER, FRANZ, *Tragödie der Magnaten. Die Verschwörung von Murány, bis zum Ödenburger Reichstag*, Wien–Köln–Graz 1979; PAULER GYULA, *Wesselényi Ferenc nádor és társainak összeesküvése*, 2 k., Budapest 1876 ; SZILÁGYI SÁNDOR (kiad.), *Oklevelek Teleki Mihály és a bujdosók diplomáciai alkudozásainak történetéhez 1675–1685*, Történelmi Társ., Budapest 1890; TRÓCSÁNYI ZSOLT, *Erdély és a kuruc mozgalom 1690-ig*, Budapest 1972; NAGY LÁSZLÓ, 'Megint fölszánt magyar világ van...' *Társadalom és hadsereg a XVII. század első felének Habsburg-ellenes küzdelmeiben*, Budapest 1985; UÓ., 'Kuruc életünket megállván csináljuk...' *Társadalom és hadsereg a XVII. századi kuruc küzdelmekben*, Budapest 1983.

felső-magyarországi (a török forrásokban: közép-magyarországi) fejedelemsége megszerveződött. Ezáltal olyan sajátos újabb államalakulat jött létre Oszmán védelem alatt, mint amilyen egy századdal korábban Báthori István idején erdélyi fejedelemségként az ország keleti részében.¹⁷

Akkor ismét elérkezettnek látta az időt a francia diplomácia, hogy IV. Mehmed szultánt újólág a Habsburgok birodalmi székesfővárosa elleni közvetlen hadjáratra ösztönözze, mivel ez megkönnyíthette XIV. Lajos legújabb rablőháborújának sikerét, hogy ugyanis kiszakítsa I. Lipót uralma alól Luxemburgot. Kara Musztafa nagyvezír támogatásul saját gyülekeztetett hadai mellé rendelte a krími tatár kán, a moldvai és a havasalföldi vajda vazallus csapatain túl a szultán kegyéből hatalmat gyakorló Apafi Mihály erdélyi és Thököly Imre felső-magyarországi fejedelmi seregeit is. Ezzel szemben nemcsak a császári állandó hadsereg más területekről származó bajtársaikkal együtt a magyar királyságbeli kiállítású huszár- és hajdúezredek harcosai készültek az Oszmán-hatalom elleni védelmi háborúra, hanem gróf (1687-től herceg) Esterházy Pál nádor egyenesen fegyverbe szólította a királyi magyarországi általános felkelést. Ismét a Kárpát-medence Habsburg-ellenes és Oszmán-ellenes lakosai közti újabb polgárháború fenyegetett. Ezúttal azonban másként történt. Apafi fejedelem ugyan erdélyi csapataival Győrig vonult, de a törökök hadműveleteiben nem akart és nem is vett részt. Thököly fejedelem még tovább ment, felső-magyarországi seregeivel egyáltalán nem követte a közös hadjáratra felszólító meghívást, hanem megragadta azt a kínálkozó lehetőséget, hogy Bécs közvetlen védelmére I. Lipót erősszpontosítása során teljesen kiűrtette a nyugati felvidéki királyi felségterületét. Ezt látva, Thököly ennek birtokbavételére sietett egészen a Morva folyóig terjedően, beleértve Pozsonyt, a koronázó királyi fővárost.¹⁸

A nagyvezír hadjárata már az első háborús esztendőben az Oszmán Birodalom nagy kudarcával végződött. Bécs sikertelen ostromát, hiábavaló – franciák által működtetett ágyúkkal való – tartós lövetését, valamint III. (Sobieski) János lengyelországi király és V. Károly lotaringiai (és bari) fejedelem felmentő hadainak beérkezését követően az 1683. szeptember 12-i kahlenbergi csatában döntő veresé-

¹⁷ KÖPECZI BÉLA, *Staatsräson und christliche Solidarität. Der ungarische Aufstand und Europa in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Budapest 1983; UÓ., „Magyarország a kereszténység ellensége”. *A Thököly-felkelés a korabeli európai közvéleményben*, Budapest 1976; ANGYAL DÁVID, *Késmárki Thököly Imre*, 2 k., Budapest 1888–1889; GERGELY SAMU, *Thököly Imre és a francia diplomácia, 1664–1687*, Történelmi Tár, Budapest 1886–1888, OREL GÉZA, *Thököly diplomáciája 1681–1686*, Budapest 1906; BENCZÉDI LÁSZLÓ, *Rendiség, abszolutizmus és centralizáció a XVII. század végi Magyarországon (1664–1685)*, Budapest 1980; UÓ. (szerk.), *A Thököly-felkelés és kora*, Budapest 1983; ZACHAR JÓZSEF, ‘A Thököly-szabadságharc hadtörténeti és hadművészeti szempontból’, in *Hadtörténelmi Közlemények*, 2005/3, 400–411.

¹⁸ KOEHLER, K., *Die orientalische Politik Ludvig XIV., ihr Verhältnis zu dem Türkenkrieg von 1683*, Leipzig, 1907; SUGÁR ISTVÁN, *Lebanyatlak a török félbold*, Budapest 1983; NAGY LÁSZLÓ, *A török világ végnapjai Magyarországon*, (Históriai mozaikok), Budapest 1986; R. VÁRKONYI ÁGNES, *Magyarország visszafoglalása*, Budapest 1987; UÓ., *Török világ és magyar külpolitika*, Budapest 1975; ZACHAR JÓZSEF, ‘Die Herrschaft der Habsburger und das Wehrwesen in der ungarischen Reichshälfte 1648–1798’, in *Ungarn-Jahrbuch*, vol. 22., München 1996, 35–96; UÓ., ‘Magyarok a Habsburg-haderőben 1683–1792’, in *Hadtörténelmi Közlemények*, 1997/1, 3–48; UÓ., ‘Das stehende Heer des Kaisers und die Ungarn 1683–1713’, in *Studia Caroliniensia* (Budapest), 2004/3–4, 145–174.

get szenvedett. Ez egyúttal a felső-magyarországi és az erdélyi Oszmán-barát magyar fejedelem politikájának kudarcát is jelentette. A magyar államférfiaknak ezt a kudarcát még elmélyítette, hogy a következő hadiévben XI. (Boldog) Ince pápa létrehozta az Oszmán-ellenes Szent Ligát. A kezdettől jelenlévő hadifölény következtében nemcsak visszavetették az Oszmán-hadakat Alsó-Ausztriából Nyugat-Magyarországra, hanem azonnal ott is üldözőbe vették. Ezzel megakadályozták a keresztény hadak az Oszmán-erősszpontosítást, ennek következtében már 1683. október 27-én sikerként könyvelhették el Esztergom, a magyarországi katolikus egyházi székhely felszabadítását. Egyúttal Thököly fejedelem is arra kényszerült, hogy feladjon és kiürítsen jelentős felső-magyarországi területeket, miközben honfitársai, addigi harcosai tömegesen csatlakoztak a keresztény hadsereghez. Itt kell feltétlenül megemlítenünk, hogy maga Thököly fejedelem is készen állt volna, hogy arcvonalat váltson és szembeforduljon az Oszmán-hatalommal, amennyiben Lengyelország királyának vagy a pápának a közvetítése sikerrel járt volna. Ugyanis Thököly azt kívánta volna ennek fejében I. Lipót császár-királytól, hogy az erdélyi fejedelméhez hasonló módon ismerje el az ő felső-magyarországi fejedelemségét is.¹⁹

A Habsburg-uralkodó azonban semmilyen kompromisszumba sem ment bele, hanem elhatározta, hogy a sikeresen megkezdett háborút teljes erőfeszítéssel és megszakítás nélkül mindaddig folytatja, amíg a Magyar Királyság egész területét fel nem szabadítja. Tette ezt, bár voltak udvarában olyan tanácsadói, akik inkább hajlottak volna a szultánnal kötendő békére, mivel még tartott a nyugati birodalmi terület megvédéséért a francia hadak legújabb támadása elleni háború is. XI. Ince pápa, ezt látván, nem elégedett meg a magyarországi Oszmán-ellenes felszabadító harc további szervezésével, hanem még inkább mindent megtett, hogy elérje, veszenek véget a nyugat-európai térségben folyó háborúnak. Így született meg 1684 augusztusában a Bourbon- és a Habsburg-ház közti béke, amelyben mindenesetre a császár arra kényszerült, hogy tudomásul vegye Luxemburg elvesztését.²⁰

Magyarország felszabadítása azonban még a távoli jövőben volt, mindenesetre kemény harcokat követően sikerült fontos erődítményeket és megerősített helyeket elragadni, főleg a Thököly-követőktől Észak-Magyarországon, de az Oszmán megszállóktól is az ország közepén, így még 1685-ben (Érsek)Újvárt és Kassát. Mindez arra ösztönözte XIV. Lajos udvarát, hogy ismét a Fényes Portához forduljon, így kívánta megakadályozni a Habsburg Birodalom váratlan megerősödését. Ezért Szulejmán, az új nagyvezír, akinek eredetileg már a béketárgyalásokat kellett volna megkezdenie, azt az utasítást kapta IV. Mehmed szultántól, hogy erélyesen folytassa a magyarországi háborút. Az Oszmán hadvezetés azonban

¹⁹ KLOPP, ONNO, *Das Jahr 1683 und der folgende große Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz*, Graz 1882; BARKER, TH., *Double Eagle and Crescent. Vienna's Second Turkish Siege and its Historical Setting*, New York 1967; FRAKNÓI VILMOS, *XI. Ince pápa és a török hatalom megtörése Magyarországon*, Budapest 1913; ZACHAR JÓZSEF, 'A Thököly-felkelés a magyar és az európai történelemben. Beszámoló a hajdúszoboszlói tudományos konferenciáról', in *Századok*, 1979, 1069–1084.; BENDA KÁLMÁN – R. VÁRKONYI ÁGNES (szerk.), *Bécs 1683. évi török ostroma és Magyarország*, Budapest 1988.

²⁰ SAMMER, ALFRED, *Der Türkenpapst. Innozenz XI. und die Wiener Türkenbelagerung 1683*, Wien–München 1983.

azonnal súlyos hibát követett el, a szövetségesének tekintett magyar csapatoknál tapasztalt tömeges és tartós dezertálásra tekintettel fogságra vetette Thököly fejedelmet, erre még többen álltak át a keresztény felszabadítókhoz. Már csak éppen Munkács várát védték Thököly harcosai, mégpedig a fejedelem hitvese, Zrínyi Ilona grófnő, I. Rákóczi Ferenc herceg özvegye vezetésével, miközben első házasságából származó két gyermeke is vele volt. Franciaország diplomáciájához hasonlóan, de éppen ellentétes oldalon, a Szentszéké is erőteljesen tevékenykedett, mégpedig Magyarország mielőbbi teljes felszabadítása érdekében. Ennek jegyében közvetített békét a lengyel–orosz háborúban, hogy a lengyel támogatás jelentősebb lehessen, sőt elérte, hogy a cári csatlakozott a Szent Liga Oszmán-ellenes háborújához. A császári diplomácia is mindent megtett, hogy folytathassa a magyarországi háborút, ennek érdekében birodalma nyugati határainak biztosítására létrehozta a francia-ellenes Augsburgi Ligát.²¹

Bár kényes geopolitikai helyzete miatt az Erdélyi Fejedelemség a hadműveletektől még távol maradt, hogy a Habsburgok és az Oszmánok közti egyfajta semlegességét megőrizze, a fegyverforgató magyar férfiak többsége már a Szent Liga különböző nyelvű és származású katonáival együtt harcolt. Ők mindnyájan, együtt harcolva, legnagyobb győzelmükként 1686. szeptember 2-án elérték az ősi főváros, Buda felszabadítását. Még abban az évben követte ezt olyan fontos további közép- és dél-magyarországi erősségek visszavívása, mint Simontornya, Pécs, Kaposvár, Szeged, sőt továbbiak Szlavóniában.²² Úgy tűnt, mintha a keresztény csapatokat már nem lehetne feltartóztatni. 1687. augusztus 12-én a Szent Liga egységei Nagyharsánynál a nagyvezír hadaival szemben is fontos csatát nyertek, ezt nevezi a nyugati irodalom második mohácsi csatának. Mindez erősen közrejátszott abban, hogy az 1687-es országgyűlésen elfogadott és szentesített törvényekkel a Habsburg-császár magyarországi királyi uralma jelentősen megerősödött. Ez pedig ismét csak azt segítette elő, hogy további eszközöket és erőket lehetett mozgósítani az Oszmán-ellenes háború folytatásához. Így ez év december 17-én már Eger vára is felszabadult.²³

A Habsburg-uralkodó csapatai még egyenesen Erdélybe is be tudtak vonulni, és ott töltötték a téli hónapokat. Apafi Mihály erdélyi fejedelem hamarosan titkos szerződést kötött I. Lipót királlyal, amelynek értelmében az ideiglenesen különállóságát még megtartó fejedelemség védelme a királyra hárul, a helyi csapatok azonban továbbra is közvetlenül a fejedelem alárendeltségében maradnak.

²¹ SUGÁR ISTVÁN, *Lebonytatlik a török félhold*, Budapest 1986; VARGA J. JÁNOS, *A foglyó félhold árnyékában. A török kiűzése Magyarországról*, Budapest 1986; NAGY LÁSZLÓ, *A török világ végnapjai Magyarországon*, (Históriai mozaikok), Budapest 1986; R. VÁRKONYI ÁGNES, *Magyarország visszafoglalása, 1683–1699*, Budapest 1987.

²² KÁROLYI ÁRPÁD – WELLMAN IMRE, *Buda és Pest visszavívása 1686-ban*, Budapest 1936; SZAKÁLY FERENC, *Hungaria eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadítása a török uralom alól, 1683–1718*, Budapest 1986; IFJ. BARTA JÁNOS, *Budavár visszavétele*, Budapest 1985.

²³ SZITA LÁSZLÓ (szerk.), *Budától Belgrádig. Válogatott dokumentumok az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez*, Pécs 1987; UÓ. (szerk.), *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből, 1686–1688*, Pécs 1989; HORVÁTH KÁZMÉR, *Az 1687. évi hadjárat és a II. mohácsi ütközet*, Mohács 1937.

1688. január 14-én már Munkács várát sem lehetett tovább megtartani, Thököly Imre fejedelem utolsó hívei vagy átmentek Oszmán-ellenes korábbi ellenségeik oldalára, vagy pedig, miként az időközben szabadon engedett Thököly maga is, Oszmán-hadseregbeli egyszerű zsoldosokká lettek. 1688. szeptember 6-án azután egyenesen Dél-Magyarország egykori védelmének kulcsponyját, az 1521-ben elvesztett Nándorfehérvár erődjét is felszabadították, és a keresztény csapatok már Boszniában is harcba bocsátkoztak. A szultán arra kényszerült, hogy béketárgyalásokat kezdeményezzen a bécsi császári udvarban.²⁴

Így érkezünk el 1689-hez, amikor VIII. Sándor pápa a görög De Camillis János József, az orosz bazilikák prokurátora személyében, aki Rómában a Vatikáni Könyvtárban tevékenykedett, apostoli helynököt küldött a munkácsi unitus püspökségbe. De Camillis útja során Kollonich Lipót bíboros, (akkor) győri püspök kíséretében Rómából Bécsbe érkezett, ahol I. Lipót király a magyar egyházi és világi országnagyok jelenlétében fogadta. E körben sikerült felébreszteni a mélyen vallásos uralkodó magyar királyságával szembeni felelősségérzetét, ez alapján élve apostoli királyi jogával, gróf Széchényi György prímás-érsek és herceg Esterházy Pál nádor indítványára kinevezte munkácsi székhellyel unitus püspökké az apostoli helynöki pápai küldetéssel érkezettet. Egyúttal vele kapcsolatosan a metropolita-jogkört átruházta a földrajzilag lényegesen közelebbi székhelyű és tartózkodású Fenesy György egri püspökre, akinek gyakorlatilag segédpüspökké tette. Ezáltal világossá vált, hogy az újonnan kinevezett unitus püspök a magyar államegyházhoz tartozik, sem Moldva, sem Kis-Lengyelország metropolitájának nincs joga, hogy hatáskörébe vonja ezt a püspökséget, miként korábban az oláh és ruszin nyelvű hívőkre tekintettel erre mindketten kísérletet tettek. Ez esetben mindazok az unitusok, akik a királyi Magyarország tizenhárom északkeleti vármegyéjében éltek, származásuktól függetlenül közvetlenül Rómából érkezett és a magyar katolikus egyházban kinevezett előjárót kaptak, bár nem képeztek egységes egyházmegyét. Ez a tény nagy vonzerőt gyakorolt a még Oszmán-megszállás alatt állt szomszédos területek oláh unitusaira is, mindenekelött azért, mert a területileg illetékes (nagy)váradai püspök, az adott időben Benkovich Ágoston, székhelye évtizedek óta kényszerűen a Zemplén vármegyei Lelesz kolostorában működött. Így történhetett meg, hogy az 1690-ben Nagykárolyra egybehívott unitus zsinatot követően Partium és Erdély éppen felszabadult vagy még Oszmán-uralom alatt álló területeinek parókusai 1692-ben De Camillis vezetésével Váradon gyülekeztek. Nagyjából ez időben iktatta be hivatalába Nagymihályban a király nevében a területileg illetékes, már említett Fenesy György egri püspök Ung vármegye új főispánját, gróf Bercsényi Miklóst. Valószínűleg ezen az eseményen megjelenhetett a Fenesynek alárendelt De Camillis is.²⁵

²⁴ TRÓCSÁNYI ZSOLT, *Erdély központi kormánya 1540–1690*, Budapest 1980; Uő., *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*, Budapest 1981.

²⁵ ZSÁTKOVICS KÁLMÁN, *De Camillis munkácsi püspök naplója*, Történelmi Társulat, Budapest 1895, 700–724.; PAPP GYÖRGY, *Adalékok De Camillis munkácsi püspök működéséhez*, Miskolc 1941; HODINKA ANTAL, *A munkácsi görög-katolikus püspökség története*, Budapest 1910; Uő., *A munkácsi görög szertartású püspökség okmánytára*, Ungvár 1911; MÁLNÁSY ÖDÖN, *Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora, 1672–*

Azokban a hónapokban, amikor az új unitus püspök megkezdte a tevékenységét, már 1689. február elejétől kezdődően folytak Bécsben az előző évben a Oszmán- és a Habsburg-diplomácia közt megkezdődött béketárgyalások. A francia királynak is be kellett látnia, hogy a meggyengült Oszmán Birodalom egyedül már nem tud helytállni az újlag megerősödött Habsburg Birodalommal szemben, és ezt ismét nem nézte tétlenül. Így XIV. Lajos újlag kezdeményezőleg lépett fel, a Pfalzi Választófejedelemségben bekövetkezett trónöröklési válság ürügyén már 1688. szeptember 24-én hadat üzent és háborút kezdett I. Lipót császár ellen.²⁶ Nyugati hadműveleteinek megkezdésével párhuzamosan a francia uralkodó mindent megtett diplomáciája útján, hogy a szultánt is további Habsburg-ellenes haditénykedésre ösztönözze. Bár a béketárgyalásokat még 1690 júniusáig folytatták, keleten sem hallgattak tovább a fegyverek, de ott továbbra is a keresztények hadak maradtak fölényben, ahogyan (Nagy)Kanizsa felszabadítása mutatta. Az Oszmán-hatalommal való újabb fegyvervívás következett a szerbek, albánok és bolgárok lakta területeken is, akik tömegesen csatlakoztak a keresztény csapatokhoz. I. Lipót odáig ment el, hogy Magyarország királyaként 1690. április 16-án kibocsátott kiáltványával hadicélként immár a Balkán felszabadítását határozta meg.²⁷

Mindenesetre a Habsburg Birodalom kétfrontos háborújának utólagos kibontakozása a hadi helyzetet ismét hamarosan az Oszmán Birodalom javára változtatta meg a török háborúban. Apafi Mihály erdélyi fejedelem elhunytával a szultán egy erős török–tatar haddal Erdélybe juttatta a korábban hatalmát veszített Thököly Imre volt felső-magyarországi fejedelmet, és őt a magyar nemesség egy ottani csoportjával erdélyi fejedelemmé választotta. További ellentámadásaival a szultánnak nemcsak a bolgárok, albánok és szerbek területéről sikerült kiszorítania a keresztény hadakat, hanem 1690-ben a Magyarország déli határán lévő legjelentősebb erődöt, Nándorfehérvárt is ismét elhódította.²⁸ Ezek az események már arra utaltak, hogy a magyarországi felszabadító háború még jelentősen el fog húzódni. Valóban így is történt, az erdélyi és dél-magyarországi változóan folyó harcokból kiemelkedett az 1691. augusztus 19-én a szerémségi Szalánkeménél vívott véres csata, amelyben a nagyvezír vezette, francia mérnök- és tüzérszettek közvetlen közreműködésével segített Oszmán főssereg vereséget szenvedett.²⁹ Ha-

1735, Kalocsa 1933; MAURER, J., *Kardinal Leopold Graf Kollonitsch, Primas von Ungarn. Sein Leben und Wirken*, Innsbruck 1887; LÁNCZY GYULA, 'Széchényi Pál érsek és a nemzeti politika, 1642–1710', in *Századok*, 1882; MÁRKI SÁNDOR, *Széchényi Pál életrajza*, Pozsony 1884; LEHOCZKY TIBOR, *Beregvármegye monográfiája*, Ungvár 1881; GYÁRFÁS ENDRE, *Az erdélyi románok uniója és a román görögkatolikus egyházi szervezet kifejlődése*, in: UÓ., *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene*, Dicsőszentmárton 1925; BUNYITAY VINCZE, *Nagyvárad a török foglalás korában (1660–1692)*, Budapest 1892; UÓ., *A váradi püspökök a száműzetés s az újjralapítás korában (1566–1780)*, Debrecen 1935; CSATÁRY GYÖRGY, *Gróf Bercsényi Miklós levelei és emléke Ung vármegyében*, Ungvár 2004, 94. skk.; LUKINICH IMRE, *Erdély területi változásai a török hódítás korában, 1541–1711*, Budapest 1918.

²⁶ SCHULTE, A., *Markgraf Ludwig Wilhelm von Baden und der Reichskrieg 1693–1697*, 2 k., Karlsruhe 1892.

²⁷ Lásd a 21. lábjegyzetet!

²⁸ Lásd a 21. lábjegyzetet!

²⁹ RÖDER, O., *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden Feldzüge wider die Türken*, 2 k., Karlsruhe 1839–1842.

sonló jelentős hadisikert csak 1695-ben tudott elérni az Oszmán-haderő, amikor II. Musztafa, az új szultán személyesen vette át a főparancsnokságot, az Al-Duna és Maros közt fontos erősségeket vett birtokba, sőt a szeptember 21-én Lugosnál megnyert csatát követően a Partium és Erdély jelentős területeit is újólag elhódította.³⁰

A nagy Oszmán-ellenes felszabadító háborúban csak az 1697-es esztendő hozott döntő változást. Nyugaton a francia királynak be kellett látnia, hogy egyedül nem tud helyt állni az Augsburgi Ligával szemben, így béketárgyalásokat kezdeményezett a Habsburg-császárral. Bár XIV. Lajos éppen ezért arra szorította a szultánt, hogy erőteljesebben támadjon Magyarországon, már ő sem tudott újabb sikereket elérni. A magyarországi keresztény hadak főparancsnokságát ugyanis Savoyai Jenő herceg, császári tábornagy vette át, aki sajátos zsenialitásával átlátta az Oszmán-hadvezetésnek azt a bizonytalanságát, hogy Erdély vagy Felső-Magyarország felé törjön-e előre, melyik szultáni függőségben álló magyar fejedelemség helyreállítása lenne számára célszerűbb. Savoyai Jenő váratlanul, menetből 1697. szeptember 11-én megtámadta a Tiszán éppen átkelő, szultán vezette Oszmán hadsereget, és ezzel a váratlan elhatározásával döntő győzelmet aratott.³¹ Bár következett néhány kisebb harcselekmény, hamarosan fegyverszünet következett, majd béketárgyalások, amelyek elvezettek az 1699. január 26-i karlócai békéhez. Ez – az egyetlen Temes-vidék kivételével – a Magyar Királyság Oszmán-uralom alóli felszabadulását, a magyar felségterület három részre szakítottóságának végét, I. Lipót király kormányzatának mindhármon való érvényesítését jelentette.³²

I. Lipót azonban nemcsak Magyarország királya, hanem sokkal inkább a Német Nemzet Szent Római Birodalmának császára volt, ezért a középkori, egységesen igazgatott, önálló Magyar Királyságot nem állította helyre. Pedig éppen ennek reményében fogadták el a magyarországi rendek a Habsburg-ház uralmának fiági utódlását, mondtak le az 1222-es Aranybulla ellenállási záradékáról. Készségük mögött meghúzódott még, hogy a király amnesztiát hirdetett a korábban ellenében szabadságharcot vívóknak, ígéretet tett, hogy szakít a korábbi politikai, vallási és gazdasági törvénysértésekkel, és helyreállítja az alkotmányos kormányzást. Mindez azonban csak ígéret maradt, hamarosan elrendelte, hogy Magyarország Oszmán-uralom alól felszabadított területeit fegyveresen meghódított új felség-

³⁰ Lásd a 21. lábjegyzetet!

³¹ BRAUBACH, M., *Prinz Eugen von Savoyen*, 2. k., München–Wien 1963; DUDÁS GYULA, *A zentai csata, 1697*, Zenta 1885; ZACHAR JÓZSEF, 'A császári hadseregbeli magyarok 1683–1713', in MUZSNAY ÁRPÁD (kiad.), *„Istennel, hazáért és szabadságért”. Rákóczi-ünnepségek 2003*, Szatmárnémeti 2003, 107–138.; UÓ., 'Császári csapatok Magyarországon 1696-ban', in FODOR GYÖRGY (szerk.), *Máriapócs 1696 – Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülo-ikon első könyvezésének 300. évfordulóján*, Nyíregyháza 1996: 29–41.; UÓ., 'Császári csapatok Magyarországon 1697-ben', in TAMÁS EDIT (szerk.), *Hegyaljai felkelés. Tanulmányok a felkelés 300. évfordulóján*, Sárospatak 2000, 41–51.; UÓ., 'A zentai csata és a Habsburg Birodalom', in *Új Honvédségi Szemle*, 1998/2, 2–16.

³² POPOVIC, M. R., 'Der Friede von Carlowitz', Leipzig 1893; in SZITA LÁSZLÓ – SEEWANN, GERHARD (szerk.), *A karlócai béke és Európa. Dokumentumok a karlócai béke történetéhez, 1698–1699*, Pécs 1999; GEBEI SÁNDOR, 'A karlócai béke kelet-európai összefüggései', in *Történelmi Szemle*, 1999; ZACHAR JÓZSEF, 'Had történeti gondolatok a karlócai béke 300. évfordulóján', in MOLNÁR SÁNDOR (szerk.), *A magyar történelem eseményei a Vay Ádám Múzeum metszetgyűjteményének tükrében*, Vaja 2000, 79–94.

területnek kell tekinteni, amelyet a Császári Udvari Kamara igazgat. Ennek értelmében magyar alattvalói addig idegen uralom alatt állt birtokait csak annak értéke tíz százalékában megszabott megváltási összeg megfizetése mellett kaphatták vissza. Azokat a birtokokat, amelyek tulajdonosai a megváltási összeget nem tudták megfizetni, vagy amelyek birtokosai már nem éltek, nagy számban a császári ház szolgálatában érdemeket szerzett idegenek kezére adták. A továbbiakban az évről évre nagyobb létszámú császári és királyi hadak elszállásolása, szállítása, élelmezése, takarmányozása és más irányú ellátása a zsoldfizetés mind gyakoribb elmaradása miatt a magyarországi lakosság mind elviselhetlenebb teherterhelésévé vált, miközben ezt a lakosságot egyébként az állandóan változó, elhúzódó harcselekményekből fakadó szenvedés sújtotta. Ezért következett be 1697 nyarán a Zemplén vármegyei Tokaj vidékén az az elkeseredett felkelés a saját császári és királyi csapatok ellen, amelyet a még folyó török háborúban gyorsan el kellett nyomni, erre pedig éppen magyar egységeket vetett be a Habsburg-hadvezetés.³³

A magyarországi lakosság nyomorúsága nem enyhült a fegyverszünet és a béketárgyalások idején sem. Továbbra is a fizetés nélkül hagyott katonák tízezrei állomásoztak az országban, és mind világosabbá vált, hogy a bécsi udvarbéli, nem e királyságból származó méltóságok nem értették meg ezt a helyzetet. Ehhez a nyomorúsághoz csatlakozott egy új intézmény létesítése, amely az ország lakosainak érdekeit ugyancsak teljesen figyelmen kívül hagyta. Megkezdődött a katonai határőrvidék kiépítése az ország déli peremvidékén, mindenekelőtt a szomszédos területekről elmenekült délszlávok tömegeinek katonaparasztként való letelepítésével. Mindez kétféle Habsburg-ellenes mozgolódáshoz vezetett Magyarországon. Éppen a Felső-Tisza vidékén, így Munkács környékén is mind gyakrabban gyülekeztek az alsóbb néprétegek bujdosói. Ugyanakkor a mágnások, nemesek között is mind több hazafias érzelmű ismerte fel a politikai fordulat szükségességét. Ennek elérése céljából rendi összeesküvés kezdődött, amelynek élén a korábbi felső-magyarországi főintendáns és Ung vármegyei főispán, a már említett gróf Bercsényi Miklós állt. Hamarosan meg tudta nyerni az általa vezetett szervezkedésnek az ország legjelentősebb földbirtokosát, II. Rákóczi Ferenc herceget, a Rákócziak, Zrínyiek, Lórántffyak, Frangepánok és Báthoriak sarját.³⁴

Mindkét mozgolódás jelentősen fellendült, amikor 1700-ban, II. Károly spanyol király elhunytakor az örökösödés miatt küszöbön állt egy újabb háború a Bourbon- és a Habsburg-házbeli uralkodó között. Rákóczi és társai azonnal kapcsolatba léptek a francia királlyal, hogy előkészítsék az együttesen vívandó fegyveres harcot. A kapcsolatfelvételt azonban árulás következtében a Habsburg-hatóságok felfedték, ám az elfogott Rákóczit bonyolult külföldi kapcsolatok révén sikerült börtönéből kiszabadítani és Lengyelországba juttatni. Ott már javában tombolt a nagy északi háború a Svéd Királyság és az Orosz Birodalom között a

³³ BENCZÉDI LÁSZLÓ, *Rendiség, abszolútizmus és centralizáció a XVII. végi Magyarországon (1664–1685)*, Budapest 1980; UÓ., *A hegyaljai felkelés 1697-ben*, Budapest 1953; ZACHAR JÓZSEF, 'Magyar katonák a Hegyaljától a Tiszahátiig, 1697–1703', in *Hadtörténelmi Közlemények*, 2003/3–4, 742–758.

³⁴ THALY KÁLMÁN, *A székési gróf Bercsényi-család*, II-III. k., Budapest 1887–1992; MÁRKI SÁNDOR, *II. Rákóczi Ferenc*, 3 k., Budapest 1907–1910.

baltikumi hegemoniáért. Ettől teljesen függetlenül 1701-ben kirobbant a spanyol örökösödési háború. Immár elérkezett az idő Magyarország számára.³⁵ A szegény bujdosók és az összeesküvő mágnások egymásra találtak, így 1703 májusában megkezdődött a II. Rákóczi Ferenc herceg vezette magyarországi szabadságharc a Habsburg-uralom ellen. Ez XIV. Lajos számára azt jelentette, hogy I. Lipótnak nemcsak a Rajna-mentén, Itáliában, Németalföldön és magában Spanyolországban kellett háborút vállalnia, hanem ötödik hadszíntérként Rákóczi ellen Magyarországon is. Hamarosan sor került magyar–francia tárgyalásokra a hadműveletek egyeztetéséről és Franciaországnak a magyarországi háborúhoz való hozzájárulásáról, sőt a francia király egyenesen formális szövetségekötést is ígért. Ez utóbbi azonban egyáltalán nem következett be, bár Rákóczit 1704-ben Erdély, 1705-ben a Magyarországi Konföderáció fejedelmévé választották, a két terület szabadságharcosai kezdetől való együttes harc után formálisan is szövetséget kötöttek, 1707-ben megfosztották a Habsburg-uralkodót magyar királyi trónjától, sőt az anyagi és katonai támogatás is egyre szűkebben csordogált. A háttérben a francia hadsereg 1704 óta évente ismétlődő háborús veresége húzódott meg, ez tette mind inkább lehetetlenné Magyarország energikus támogatását.³⁶

Ezek a viharos esztendőik mindinkább lehetetlenné tették a munkácsi unitus püspök működését is. Közvetlen egyházi előjárója, az 1699 óta működő Telekesy István egri megyéspüspök, az első alkalmas pillanatban csatlakozott II. Rákóczi Ferenc herceghez. Már 1703. november 5-én, gróf Bercsényi Miklós Egerbe érkeztekor letette kezébe a hűségesküt, és ezt a lépést követelte az alája rendelt egyházi méltóságoktól is. A görög De Camillis, aki bizonyára nem ismerte ki magát a bonyolult magyarországi belpolitikai helyzetben, megtagadta ezt a lépést, hiszen őt éppen az ellenségnek nyilvánított I. Lipót nevezte ki püspökké. Tette

³⁵ PILLIAS, ÉMILE, 'La France et Rákóczi, origines véritables de l'intervention de Louis XIV, 1700–1705', in Uő., *Études sur François II. Rákóczi, Prince de Transylvanie*, Paris 1939; KÖPECCI BÉLA, *La France et la Hongrie au début de XVIIIe siècle*, Budapest 1971; Uő., *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*, Budapest 1966; BÉRENGER, JEAN, 'Les relations franco-hongroises pendant la guerre de Succession d'Espagne', in *Nouvelles Études Hongroises*, 1973; ASZTALOS MIKLÓS, *II. Rákóczi Ferenc és kora*, Budapest 1934.

³⁶ ESZE TAMÁS, *A tiszaháti felkelés*, Budapest 1952; MARKÓ ÁRPÁD, 'II. Rákóczi Ferenc haditervei és azok kapcsolatai a spanyol örökösödési háború eseményeivel', in *Századok*, 1936; Uő., *II. Rákóczi Ferenc, a hadvezér*, Budapest 1934; HECKENAST GUSZTÁV, 'A Rákóczi-szabadságharc', in LIPTAI ERVIN – BORUS JÓZSEF (szerk.), *Magyarország hadtörténete*, I. k., Budapest, 1984; BÁNKÚTI IMRE, 'A Rákóczi-szabadságharc', in RÁCZ ÁRPÁD (szerk.), *Nagy képes milleniumi hadtörténet*, Budapest 2000; CZIGÁNY ISTVÁN, 'A Rákóczi-szabadságharc (1703–1711)', in KIRÁLY BÉLA – VESZPRÉMY LÁSZLÓ (szerk.), *A magyar hadtörténelem évszázadai*, Budapest 2003; BENDA KÁLMÁN (szerk.), *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*, Budapest 1980; KÖPECCI B. – HOPP L. – R. VÁRKONYI Á. (szerk.), *Rákóczi-tanulmányok*, Budapest 1980; ZACHAR JÓZSEF, 'La guerre d'indépendance de Rákóczi et l'Europe, compte-rendu de la session scientifique internationale a Sárospatak', in *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 1976/3–4, 377–394. Uő., 'A sárospataki nemzetközi tudományos ülésszakról', in *Századok* 1976, 1070–1105.; Uő., 'Az ónodi országgyűlés', in HECKENAST G. – MOLNÁR S. – NÉMETH P. (szerk.), *Molnár Máttyás Emlékkönyv*, Vaja 1998, 41–54.; Uő., 'Császári csapatok a szabadságharc hadai ellen', in TAMÁS EDIT (szerk.), *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulóján*, Sárospatak 2003, II. k., 147–163.; Uő., 'A gyulafehérvári siker ellehetetlenítője – a höchstädti csata', in MUZSNAY ÁRPÁD (szerk.), *Évfordulás tanácskozások 2002–2004*, Szatmárnémeti 2005, 201–212.

ezt, bár ismerhette Rákóczit is, aki 1701 februárjában Munkácson tartózkodott, harcosai élén pedig 1703. június 24-én felbukkant Munkács előtt, majd néhány nap múlva ott ütközetet vívott a királypártiakkal. Így a Habsburg-ellenes erők által kibontakoztatott harc azonnal azt eredményezte, hogy De Camillis elmenekült királyhű területre, és ideiglenes tartózkodási helyéül Eperjest választotta, ahol nagyszámú unitus élt. Bár Rákóczi kiutasította az országból, egészen 1706. augusztus 22-én bekövetkezett haláláig ebben az északkeleti kisvárosban tudott maradni. Mindenesetre hatáskörét Rákóczi az általa kinevezett unitus püspöknek, Kaminszki Péternek, a munkácsi bazilita kolostor előljárójának adta át, és utóbbi a kijevi metropolita alárendeltségébe helyezte. Ezzel nyilvánvalóan az apostoli király jogkörét is magának igényelte II. Rákóczi Ferenc, aki egyébként ennek hivatalos elnyerése érdekében – hiábavaló – lépéseket tett XI. Kelemen pápánál. A valódi apostoli királyi jogokkal felruházott, 1705-ben trónra lépett új Habsburg-uralkodó, I. József, De Camillis halálhírének beérkeztekor, Rákóczi döntését természetesen figyelmen kívül hagyva, Hodermárszki János korábbi helynököt nevezte ki utódként új munkácsi görög katolikus püspökké.³⁷

Ez időben egyébként ismét béketárgyalások voltak napirenden. Már 1705. október végétől Anglia és Németalföld császári udvarbéli követe *mediator* megbízást kapott, hogy közvetítsen a császári hatalom és a „rebellisek” között. A Habsburg Birodalom e két szövetségese ezáltal kívánta elérni, hogy a magyarországi harcok megszűntével energikusabban folyhasson a Franciaország elleni háború. Bár a két szembenálló hadviselő fél – a bécsi udvar és a konföderált rendek – készen álltak a tárgyalásokra, és ennek érdekében 1706. április 13. és július 22. közt fegyverszünetet is tartottak, az erősen eltérő feltételek miatt ezek a tárgyalások nem vezethettek eredményre.³⁸

Mindenesetre De Camillis püspöknek már nem kellett megélnie, a rendkívül bonyolult nemzetközi helyzetben miként vetette tekintetét nemcsak egyházi, hanem politikai kérdésekben is kelet felé Rákóczi fejedelem, miként kísérelte meg az 1707-es varsói szerződéssel, hogy I. Péter cár támogatását szerezze meg. Mivel mindkettőjüket más irányú célok vezették, együttműködésükre mindenesetre nem

³⁷ BAHLCKE, JOACHIM, *Ungarischer Episkopat und österreichische Monarchie. Von einer Partnerschaft zur Konfrontation (1686—1790)*, Stuttgart 2005; THALY KÁLMÁN, 'II. Rákóczi Ferenc kora a gr. Csákyak, Szepesvármegye és a b. Palocsay levéltárában', in *Századok*, 1873, 17. skk., 101. skk.; Uő., *A székesi gróf Bersényi család*, II. k., Budapest 1887, 508. skk.; THOMASIVSKYJ ISTVÁN, 'Adatok II. Rákóczi Ferenc és kora történetéhez Márki Sándor monográfiája kapcsán', in *Századok*, 1912, 113. skk, 192., skk 758. skk.; LESKÓ JÓZSEF, 'Adatok Telekesy István egri püspök korához', in Uő. (szerk.), *Adatok az egri egyházmegye történelméhez*, IV. k., Eger 1907; CSANÁDY LÁSZLÓ, *Telekesy István*, Eger 1912; BENDA KÁLMÁN, 'Rákóczi és a Vatikán, Brenner apát küldetése XI. Kelemen pápához, 1707–1708', in *Történelmi Szemle*, 1959; KÖPECZI BÉLA, 'Rákóczi követe Rómában', in *Történelmi Szemle*, 1982, 404–415.

³⁸ HENGELMÜLLER, L., *Franz Rákóczi und sein Kampf für Ungarns Freiheit*, Stuttgart–Berlin 1913; KATONA, ST., *Historia critica regnum Hungariae*, vol. XXXVI., Buda 1805; MILLER, J. F., *Epistolae archiepiscoporum Georgii Strigoniensis et Pauli Colocensis e Comitibus Széchenyi*, vol. I., Pest 1807; BÁRCZY ISTVÁN, 'A Rákóczi-szabadságharc angol–holland diplomáciája', in KÖPECZI B. – HOPP L. – R. VÁRKONYI Á. (szerk.), *Rákóczi-tanulmányok*, Budapest 1980; THALY KÁLMÁN, *A gróf székesi Bersényi-család*, III. k., Budapest 1892; MÁRKI SÁNDOR, *II. Rákóczi Ferenc*, I. k., Budapest 1907.

került sor.³⁹ Az Oszmán Birodalomhoz akkor még nem akart fordulni Rákóczi fejedelem, ez a keleti nagyhatalom sem volt abban a helyzetben, hogy Franciaország mesegítésére Habsburg-ellenes háborút kezdjen.⁴⁰ Ilyen körülmények között II. Rákóczi Ferenc magára maradt szabadságharcát 1711. április 30-án két egymással főparancsnokként szembenálló magyar mágnás, gróf Pálffy János császári tábornagy, horvát bán és báró Károlyi Sándor fejedelmi főgenerális, Szatmár vármegye örökös főispánja, közvetlen tárgyalásai és az azok eredményeként megszületett békeokmány zárta le.⁴¹ Miután az alkotmányos élet az ország minden részében helyreállt, békessé vált az élet és biztosítottá a Habsburg-császár magyar királysága, 1716-ban sor került VI. (III.) Károly török háborújára. Ez egyrészt a Temesvidék, az egyetlen még Oszmán-fennhatóságú magyar terület felszabadítását, másrészt II. Rákóczi Ferenc ama reményének végleges elszállását eredményezte, miszerint emigrációba vonult egykori harcostársaival és ez esetben az Oszmán-hatalommal szövetkezve megújíthatja szabadságharcát.⁴² E történelmi fejlemény bemutatása azonban már messze vezetne jelen témánktól.

³⁹ MÁRKI SÁNDOR, *Nagy Péter cár és II. Rákóczi Ferenc szövetsége 1707-ben*, Budapest 1913; BÁNKÚTI IMRE, 'Rákóczi és I. Péter cár: remények és/vagy illúziók', in TAMÁS EDIT (szerk.), *A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa*, Sárospatak 2003, II. k.; ARTAMANOV, VLGYIMIR ALEKSZEJEVICS, 'Magyarország és a lengyel–oros szövetség', in BENDA KÁLMÁN (szerk.), *Európa és a Rákóczi-szabadságharc*, Budapest 1980.

⁴⁰ BENDA KÁLMÁN, 'II. Rákóczi Ferenc török politikájának első éve, 1702–1705', in *Történelmi Szemle*, 1962.

⁴¹ LUKINICH IMRE (kiad.), *A szatmári béke története és okirattára*, Budapest 1925; BÁNKÚTI IMRE, *A szatmári béke*, Budapest 1981; Uő. (kiad.), *Rákóczi-hadserege 1703–1711*, Budapest 1976; ZACHAR JÓZSEF, 'A szatmári béke szorgalmazója: gróf Pálffy János tábornagy', in TAKÁCS PÉTER (szerk.), *Történeszek a szatmári békéről: Árulás vagy realpolitikai lépés*, Nyíregyháza 2003: 57–84.; Uő., 'Kuruc sors Szatmár után', in HECKENAST G. – MOLNÁR S. – NÉMETH P. (szerk.), *Rákóczi-kori tudományos ülésszakok 1994*, Vaja 1995, 49–60.

⁴² ZACHAR JÓZSEF, 'Ungarn und die beiden Kriege Kaiser Karls VI. gegen das Osmanenreich 1716–1718 und 1736–1739', in *Ungarn-Jahrbuch*, vol. 17., München 1989, 53–69. Uő., 'Török támogatásra építő kuruc utóközdelmek 1711–1739', in TAKÁCS PÉTER (szerk.), *„Rákóczi urunk ... hadaival itt vagyunk”*, emléküls, *Szatmárnémeti, 1999*, Debrecen–Nyíregyháza 2000, 43–62.